

Akademie výtvarných umění v Praze
Studijní program Výtvarná umění
Ateliér Intermédia 3

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**WE ARE NOT SUPPOSED TO SHARE
A LANGUAGE FOR HOW WE REALLY FEEL**

**NEMÁME MÍT SPOLEČNÝ JAZYK
PRO VYJÁDŘENÍ TOHO, JAK SE SKUTEČNĚ CÍTÍME**

Vypracovala: Karolina Chasáková
Vedoucí diplomové práce: prof. MgA. Tomáš Vaněk
Oponentka diplomové práce: Magdalena Jadwiga Härtelová, M.A.

Akademický rok 2021/2022

Poděkování

Děkuju vedoucímu práce a kurátorovi diplomantské výstavy Tomáši Vaňkovi, asistentům Jiřímu Kovandovi a Jiřímu Skálovi, oponentce Magdaleně Jadwize Härtelové, konzultantce Magdaleně Stanové, kurátorce Anně Remešové, Petře Švecové, dále Erice Velické, Janu Hrdinovi a všem dalším, kteří*é mě podporují a probírají se mnou práci.

1.

Název práce přebírá část věty z knihy *The Undying*, ve které Anne Boyer mluví o vztahu jazyka a bolesti. Boyer (2020) navrhuje, abychom zkusili předpokládat, že tvrzení o nemožnosti bolest blíže popsat jsou historicky specifická a ideologická, a že bolest je považovaná za něco nevyslovitelného, protože “we are not supposed to share a language for how we really feel” (Boyer, 2020, s. 213).

2.

Jako chronicky nemocná žena jsem velmi kritická vůči náladě jazyka, kterým jsou popisováni*é chronicky nemocní*é a dokonce i vůči jazyku, kterým chronicky nemocní*é popisují sami sebe. Tato pojmenování jsou plná překvapení – zarážejí, uvádějí do rozpaků, ztrapňují, často také různě ponižují a téměř neustále patologizují. Zajímá mě pocitová reflexe jazyka biomedicíny a také běžného, obecného, hovorového jazyka používaného v kontextu společenského konstruktů zdraví. Jde mi o *zcitlivování* pocitu z jazyka, jazykových metafor a pojmenovávání. Téma se dotýká „epidemie označování“ (McRuer, 2002), v rámci které jsou těla popisována, tyto popisy do sebe vstřebávají a „výsledkem může být v nejhorším případě hluboce ‚disableistické‘¹ epidermální schéma. Schémata jsou pozůstatky společenských diskursů vycházejících z odborných i laických znalostí a reprodukováné v institucích jako je rodina, škola, věznice, asistenční služba či nemocnice.“ (Goodley, in: Kolářová, 2013, s. 147) Frantz Fanon o epidermálním schématu mluví jako o „druhé kůži“ spředené ze stereotypních představ a asociací okolí. Ostatní reagují, mnohem spíš než na něj samého, právě na tuto „druhou kůži“. (Pozn. překladatelky, in: Kolářová, 2013, s. 147) Gilles Deleuze a Félix Guattari (1978) podrobněji kulturně a politicky analyzují „tvrdá fakta“ (např. poznamenávání těl diagnózou) – připadá jim nebezpečné, jak lze prostřednictvím těchto pravd kodifikovat, blokovat, stratifikovat a potlačovat procesy „stávání se“ v lidském životě (Goodley, in: Kolářová, 2013, s. 172).

1 Disableism (totéž jako ableism) odvozeno z anglického slova able (schopný*á, zdatný*á, dovedný*á, mající dostatečnou moc nebo prostředky) a z koncovky ism; je diskriminování a předsudečný postoj znevýhodňující lidi vymykající se normativu těla a společenského konstruktů zdraví.

Pracuji uvnitř místně specifických podmínek post-socialistické České republiky, v prostředí bývalého východního bloku, v češtině. Navazuji na situace z vlastních, často intimních, zkušeností a z důvěrných zážitků popisovaných chronicky nemocnými. V tomto prostoru se pokouším nalézat momenty, ke kterým se lze vztahovat obecněji – hledám obecnou, celospolečenskou jazykovou náladu, vyjadřování, mluvu. Nacházím silné uspokojení ve snaze tyto konstitutivní momenty, které formují, dovytvářejí nemocné a jejich postavení, pojmenovávat, případně zároveň tato označení rovnou taky přejmenovávat.

„Pojem *disability* v některých kontextech pojmenovává sociální a kulturní mechanismy útlaku a znevýhodňování lidí s hendikepy, v jiných normativní systém postulující (tělesnou) zdatnost a zdraví jako univerzálně závazný prostředek biopolitické disciplinace.“ (Kolářová, in: Kolářová, 2013, s. 48) Termín *disability* si lidé s hendikepy přivlastnili, stal se identitou a výrazem hrdosti. V místním prostředí žádný obdobně kritický a významově široký pojem neexistuje. Do češtiny se *disability* překládá různě, často bez ohledu na významové a konotativní proměny, které přinesly *disability studies* a emancipační hnutí lidí s hendikepy. (Kolářová, in: Kolářová, 2013, s. 48–49)

3.

Tématem a formou přímo navazuji na své předešlé textové práce z minulých semestrů, ve kterých mě zajímalo *zcitlivování* autoimunity a popis autoimunitní nálady. Pokračuji s pravidelným psaním, spojováním myšlenkových bodů, nápadů a pohnutek – ty postupně rozpracovávám a potom v podobě textových útržků a citací sbírám, vytvářím analogie a *novoslova*. Útržky vycházejí z individuálních pocitových zkušeností, které začínají zjišťováním a reflexí jazykových zobrazení, tvarování i znesvéprávňování. Prostřednictvím těchto zkušeností se fragmenty pokouší pojmenovávat společné podmínky.

Velká část práce leží v aktivním čtení publikací z oboru *disability studies* a v zapisování poznámek. Dlouho jsem pracovala tímto zdánlivě neaktivním způsobem. Přemýšlela jsem a přehodnocovala, jestli chci spíše přiblížit, detailněji zpracovat a dopovědět nějakou konkrétní část z minulé práce, nebo jestli mě víc zajímá se zabývat novým prostorem. Intenzivně jsem řešila jestli a jak silně je pro mě důležitá nedořečenost a obecnost předchozích fragmentů. Rozhodla jsem se u obecnosti a nedořečenosti (fragmentárního vytržení z osobního kontextu)

z velké části zůstat, protože se prostřednictvím těchto momentů snažím přibližovat obecnějšímu subjektu, pracovat otevřeněji a navštěvujícím nechávat dostatečný prostor k vlastním úvahám. Po konzultaci s oponentkou, Magdalenou Härtelovou, která mě upozornila na přílišný odstup, odosobnění většiny textu, jsem text proložila osobnějšími úryvky.

Textové fragmenty jsou přepovídané do vyslovené audio nahrávky, která mluví nebo šeptá z reproduktorů. Intuitivně mi připadá, že téma jazyka volá po vyslovení, po tom, aby bylo slyšeno. Je pro mě důležitá civilnost, nestrojenost jazykového projevu, proto texty svým charakteristickým hlasem namlouvá neherečka Erika Velická. Zvuková nahrávka je součástí širší instalace. Instalace nabízí místo pro zastavení, skládá se z pohodlného posezení s mluvou vycházející z reproduktorů doplněnou literaturou z oblasti disability studies a autorských publikací souvisejících s nemocí a jazykem. Navštěvující mají možnost volně si prolistovávat a pročítat knihy. Součástí programu diplomantské výstavy je i odborná přednáška z oblasti disability studies vztahující se k tématu jazyka a specifické místní situace.

Intenzivně řeším téma sdílení práce. Instalace se pokouší být co nejpřístupnější lidem, kterých se téma jazyka v souvislosti s chronickými nemocemi týká. V první řadě se snaží o přístupnost pro co nejširší okruh chronicky nemocných navštěvujících a navštěvujících s různými tělními jinakostmi. Proto mě zajímá připravit sezení tak, aby bylo fyzicky co nejpřístupnější. Text v místnosti mluví nejen z reproduktorů, ale zároveň je promítán na TV a umístěn v textové a audio podobě na webu pro ty, kteří přijít z různých důvodů nemohou.

4.

Fragmentární práce navštěvujícím umožňuje přijít, poslechnout si pár fragmentů a hned zase odejít anebo přijít, sednout si, poslouchat množství fragmentů a případně si prolistovávat, pročítat publikace. Fragment „nevysvětluje svůj kontext, sugeruje nečasovost, náhle se objeví, náhle je vnímán, psaní ve fragmentech je psáním proti času, neláme si hlavou s posloupností a přeskakuje v časových rovinách, jak se mu zlíbí.“ (Vítková, 2013, s. 11) Při volbě fragmentární podoby práce, jsem se značně inspirovala Eugenem Thackerem, konkrétně souborem fragmentů a aforismů *Infinite Resignation*, a filosofickým pesimismem, pro který jsou britké, zkratkovité fragmenty a aforismy ustáleným rámcem. „Spomenutá problematika dostává celkom osobitý význam, ak si uvedomíme nanajvýš kritický, protestující a odporující

charakter fragmentu, ktorý si privlastňuje úlohu sprostredkovateľa katarzie (...) a „odmieta donekonečna obchádzať horúcu kašu.“ (Susini-Anastopoulos, 2005, s. 21)

Fragmenty v mé práci vycházejí z okolností, podmínek, sociálních spojitostí, útlaků, ignorace, lítosti, vztahovosti, vazebnosti a mnoha dalších typů přistupování, které nemocné a nemocní praktikují buď vůči sobě, anebo je vůči nim používá společnost. Velká část útržků a citací zároveň popisuje ableism (stejně jako u minulé práce *Autoimunita* – odrážející autoimunitní celospolečenskou náladu).

Je pro mě velmi důležité pokoušet se skrze vlastní i jiné individuální zkušenosti budovat obecný subjekt. Neustále se snažím ohledávat hranici toho, co je osobní příběh, kde končí a kde začíná obecné, obecnější. Zajímá mě se pokoušet s osobním útržkovitým popisem zážitků pracovat jako s něčím, co je, co se stává anebo co se může stát společným. Přiznávám, že jde trochu taky o formu terapie a sebeterapie, o to, jak k nemoci přistupovat, zabýdlovat ji v různých polohách, hledat od ní odstup, snažit se si sebereflexivně skládat domov pro chronickou nemoc.

5.

Silně mě ovlivnila literatura z oboru disability studies, dlouho jsem procházela *Antologií textů z oboru disability studies*, kterou editovala Kateřina Kolářová. Inspirovalo mě mnoho textů, především eseje “How to be a Person in the Age of Autoimmunity” a “The World Is Unknown” od Carolyn Lazard stejně jako “Sick Woman Theory” a “Letter to a Young Doctor” od Johanny Hedvy. Velmi mě ovlivnily i texty autorů*ek Ed Cohen, Eugene Thacker, SPK, Susan Sontag a dalších, na něž různě navazují.

V autorském a výtvarném prostředí také dlouhodobě sleduji práci Carolyn Lazard a Johanny Hedvy. Zaujala mě umělkyně Christine Sun Kim, v místním prostředí mě nadchl výstavně edukační díl *O zdraví, práci a emocích* z cyklu *Multilogues on the Now*, který probíhal v roce 2018 v galerii Display.

V prvním semestru pro mě byla velmi důležitá společná ateliérová výstava *Odhady budoucnosti* v POP-UP GAVU, která mi umožnila vyzkoušet si sdílení fragmentů spoluprací se studujícími herectví v podobě scénického čtení. Se scénickým čtením se pojí specifická

časovost, dikce, rytmus i patos. Zajímavou zkušeností pro mě byla i stáž *The Institute of the Cosmos* v Ateliéru hostujícího pedagoga Antona Vidokle, která mi přiblížila interdisciplinární možnosti práce s textem.

Druhý semestr silně ovlivnil vojenský konflikt na Ukrajině, došlo k velkému rozptýlení. Na práci, která vyžaduje pravidelnost, jsem se několik týdnů nezvládala soustředit. Nakonec bylo třeba se k pokračování donutit, potom se práce zase postupně uvolnila.

6.

V reflexivním nachytávání, pojmenovávání a přejmenovávání nalézám velké uspokojení. Text je základním souborem, pořád vybízí k dalším a dalším asociacím, i proto se neustále stává mnohem spíš rozpracovaným než dopracovaným – „Fragment vždy vypovídá o ztracené úplnosti“ (Vítková, 2013, s. 11). Soubor je otevřený k navazování, pokračování, rozkapitolování, vytváření dalších celků.

Zároveň vím, že bych s textem potřebovala strávit ještě další obrovské množství času, abych vše formálně dopracovala. Stále cítím potřebu intenzivněji se věnovat tomu, jak texty pozorně obsahově řadit, editovat a účelně sdílet. Také by mohlo být přínosné konzultovat text a instalaci s odborníci věnující se disability studies.

Použitá literatura

BOYER, Anne. *The Undying: A Meditation on Modern Illness*. London: Penguin Books, 2020. ISBN 978-0-141-99085-9.

GOODLEY, Dan. Zaostřeno na diskurs: Poststrukturalismus v disability studies. In: KOLÁŘOVÁ, Kateřina, ed. *Jinakost – postižení – kritika: Antologie textů z oboru disability studies*. Praha: SLON, 2013. ISBN 978-80-7419-050-6.

KOLÁŘOVÁ, Kateřina. Tělesná jinakost, ne/způsobilost, „postižení“, hendikep... K politice překladu a teoretickému vymezení pojmů. In: KOLÁŘOVÁ, Kateřina, ed. *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu: Antologie textů z oboru disability studies*. Praha: SLON, 2013. ISBN 978-80-7419-050-6.

MCRUER, Robert. Critical Investments: AIDS, Christopher Reeve, and Queer/Disability Studies. *Journal of Medical Humanities* [online]. 2002, **23**(3), 221–237 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: doi:10.1023/A:1016846402426

SUSINI-ANASTOPOULOS, Francoise. *Fragmentárne písanie*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 21. ISBN 80-7149-752-5.

VÍTKOVÁ, Lenka. *Texty ve vizuálním umění* [online]. Praha, 2013 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://lenkavitkova.cz/files/2015-04/150422102834.pdf>. Disertace. Akademie výtvarných umění v Praze.

Další literatura

LAZARD, Carolyn. How to be a Person in the Age of Autoimmunity. *Cluster Magazine* [online]. 2013 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z:

<https://static1.squarespace.com/static/55c40d69e4b0a45eb985d566/t/58cebc9dc534a59fbdbf98c2/1489943709737/HowtobeapersonintheAgeofAutoimmunity+%281%29.pdf>

LAZARD, Carolyn. The World Is Unknown. *Risk Pool* [online]. Triple Canopy, 2019, (24) [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.canopycanopycanopy.com/contents/the-world-is-unknown>

LAZARD, Carolyn. *Accessibility in the Arts: A Promise and a Practice* [online]. Philadelphia: Commonfield, 2019 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://promiseandpractice.art/>

COHEN, Ed. *A Body Worth Defending: Immunity, Biopolitics, and the Apotheosis of the Modern Body*. Durham: Duke University Press, 2009. ISBN: 978-0-8223-4535-0.

HEDVA, Johanna. Sick Woman Theory. *Mask Magazine* [online]. 2016 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: https://johannahedva.com/SickWomanTheory_Hedva_2020.pdf

HEDVA, Johanna. Letter to a Young Doctor. *Risk Pool* [online]. Triple Canopy, 2018, (24) [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.canopycanopycanopy.com/contents/letter-to-a-young-doctor/#title-page>

KOLÁŘOVÁ, Kateřina, ed. *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu: Antologie textů z oboru disability studies*. Praha: SLON, 2013. ISBN 978-80-7419-050-6.

KOLÁŘOVÁ, Kateřina. Neartikulovatelné postsocialistické „crip“ vize: O krutém optimismu neoliberálních transformací v České republice. *Artalk Revue: Diagnóza* [online]. 2018, (2) [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://artalk.cz/wp-content/uploads/2018/06/AR-2-CZ-125268.pdf>

SONTAG, Susan. *Illness as Metaphor*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 1978. ISBN: 978-0-374-17443-9.

SPK. *Turn Illness Into a Weapon: A Polemic and Call to Action*. Heidelberg: KRRIM, 2002. ISBN: 978-3926491176.

THACKER, Eugene. *Infinite Resignation*. London: Repeater Books, 2018. ISBN: 978-1-912248-19-3.

WEASEL, Lisa. Dismantling the Self/Other Dichotomy in Science: Towards a Feminist Model of the Immune System. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* [online]. 2001, **16**(1), 27–44 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: doi:10.1353/hyp.2001.0015